

- і Всеросійський селянський союз в Правобережній Україні у 1905 році) / О. М. Федьков // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2002. – Т. 8(10). – с. 264–283; його ж. «Селяни усієї України єднайтеся!» (3 історії боротьби за скликання Українського селянського з'їзду наприкінці 1905 – на початку 1906 років) / О. М. Федьков // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 2, Т. 1. – с. 97–99.
32. Федьков О. М. Селянству – влада і земля! Всеросійський селянський союз в Україні у 1905–1907 рр. / О. М. Федьков, В. О. Магась. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І.Огієнка, 2011. – 320 с.
33. Хміль І. В. Всеросійський селянський союз в Україні // Енциклопедія історії України / І. В. Хміль. – К., 2003. – Т. 1: А–В. – с. 646–647; Панченко П. П. Аграрна історія України: Навчальний посібник для студентів і викладачів сільськогосподарських закладів освіти I–IV рівнів акредитації / П. П. Панченко, В. П. Славов, В. А. Шмарчук. – К.: Просвіта, 1996. – 360 с.
34. Христюк П. 1905 рік на Україні / П. Христюк. – Харків: Державне видавництво України, 1925. – 240 с.
35. Шестаков А. Борьба сельских рабочих в революции 1905-1907 гг. / А. Шестаков. – М.-Л.: Государственное издательство, 1930. – 88 с.

* * *

УДК 908(477.53)

Т. Воскобійник

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТКИ: ГОРА ПИВИХА

В статті розглянуто основні проблеми популяризації історико-культурної пам'ятки – гора Пивиха, що становить собою ціннісний історичний здобуток України. Мета даної роботи полягає в актуалізації проблемних питань щодо популяризації та розвитку історично-заповідних територій Полтавської області. В статті висвітлюються історичні відомості про період існування Пивогірського чоловічого монастиря, що розташовувався на території гори. Окрема

частина роботи присвячена саме проблематиці популяризації пам'ятки.

Ключові слова: *Пивиха, популяризація, Пивогірський монастир, історико-заповідні території*

У незалежній Україні історичне краєзнавство як галузь історичної науки пройшло ряд етапів свого розвитку і впевнено вийшло на передові рубежі науки. Дослідження та популяризація історії «малої Батьківщини» стають могутнім засобом виховання патріотичних почуттів, джерелом національної гордості і самоствердження. Все це вимагає більш глибокого і повного вивчення процесів становлення і розвитку історичного краєзнавства в тих регіонах країни, де воно має свої глибокі корені і давні традиції, особливо на переломних, визначальних етапах вітчизняної історії.

Полтавщина репрезентує потужний ціннісний культурно-історичний ареал, що сприяє посиленню наукового інтересу до його вивчення. Безумовним є той факт, що на теренах Полтавської області знаходиться величезна кількість пам'яток архітектури, заповідників, парків, культурних ансамблів, які відомі не лише в Україні, а й далеко за її межами. Значна їх частина на регіональному рівні знайшла своє відображення у працях науковців і краєзнавців, туристичних маршрутах, які є вдалою презентацією того чи іншого району, міста чи села.

На жаль, на сьогоднішній день існує низка проблемних та дискусійних питань у краєзнавчих дослідженнях області. Не останньою є проблема так званих «невідомих», «забутих» пам'яток, які заслуговують на гідне місце в загальному реєстрі Полтавської області. Мета даної роботи полягає в актуалізації проблемних питань щодо популяризації та розвитку історико-заповідних територій Полтавської області.

Однією із важливих культурно-історичних пам'яток Полтавщини є гора Пивиха, яка знаходиться в межах Глобинського і частково Кременчуцького районів. Ця геологічна та історична пам'ятка є заказником місцевого значення, пам'ятником природи з 1969 року, а також важливим місцем збереження унікального ландшафту Лісостепу. Висота пагорба 169 м. Площа природоохоронної території 165,2 га [1, с.195].

Територія гори Пивиха є важливою не лише в географічному аспекті, але й становить ціннісний історичний здобуток України. Гора Пивиха має давнє і цікаве історичне минуле. За переказами, колись тут було поселення Пива, що належало руським боярам Пивам. У 1489 році король Польщі Казимир IV подарував землі і різні угіддя, розташовані довкола гори Пивихи, Київському Пустинно-Миколаївському монастирю, ченці

якого в XVI ст. заснували тут Пивгородський Миколаївський монастир. Саме факт існування в цій місцевості монастиря і є важливим для історико-краєзнавчих досліджень. Дослідженням феномену гори Пивихи у кінці XIX і на початку XX ст. присвятили свою увагу практично всі без винятку відомі вчені-геологи, історики, краєзнавці.

За словами краєзнавця Глобинського району Віталія Григор'єва, у XVI ст. на Пивисі дійсно розташовувався Київський Пивогорський монастир, який був твердиною боротьби проти поляків. Це була своєрідна філія Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, що знаходився за 250 верст. Місцева фортеця мала форму видовженого чотирикутника, який охоплював площу у 5 десятин. Фортеця була обнесена високим земляним валом і ділилась на 3 частини. Високі кургани на чотирьох її кутах слугували сторожовими пунктами. Тут були зведені дерев'яні та кам'яні будівлі, келії для монахів.

Чоловічий Пивгородський (Пивогірський) Миколаївський монастир у XVII столітті став значним релігійним і політичним центром, що відіграв неабияку роль у боротьбі з уніатством, подій козацько-селянських повстань під проводом П. Павлюка, національно-визвольної війни Б. Хмельницького. За боротьби між правобережними і лівобережними гетьманами монастир виступав посередником у переговорах між П.Дорошенком і І.Брюховецьким. Монастир був пристанищем для багатьох гайдамаків. Уже в XVI столітті серед монастирських володінь згадуються містечка Городище (Градизьк) і Максимівка [4].

На території Пивгородського монастиря знаходилися Антоніївська та Аннозачатіївська церкви, декілька вітряків і інші монастирські споруди. У 1774р. внаслідок пожежі Київський Пивогорський монастир зазнав руйнувань. Наступного року тут постала нова кам'яна церква, архітектурний двір доповнив Михайлівський мурований собор та дзвіниця на в'їзді в монастир. А в 1784 р. Катерина II під час свого візиту до Градизька вирішила позбавити монахів земель. Цариці не сподобалися багатство та розкіш монастиря, що, на думку імператриці, призвели до розпусного життя його мешканців. Через два роки градизький монастир припинив своє існування. Поховання, які й досі залишилися на горі, ймовірно, містять предмети розкоші. Адже їх клали у домовини монахів.

Ще до XIX століття на горі знаходилися залишки валів і насипів стародавнього укріплення Городиської фортеці. Тут знаходили палену цеглу, що була будівельним матеріалом фортеці. Сліди фундаменту кам'яної фортеці були помітні на південній частині насипу. Тут стояла кам'яна башта, що слугувала козакам місцем спостереження за рухом противника по плавнях Дніпра. Взагалі фортеця являла собою

продовжений прямокутник, площею в 5 десятин, обнесений високим валом [4].

Навколо гори, ще на початку ХХ століття були видні стародавні кургани, яких майже не залишилось на сьогодні. Серед них відомим був курган Бабичиха. За даними історичних розвідок, на її місці колись у давнину стояла «кам'яна баба». Багато ходило легенд серед люду про інші кургани: Лядовицька (Лядська), Гайдамачка, Близнюки і т.д.

На Пивисі проводились археологічні обстеження і розкопки, в ході яких виявлено пізньопалеолітичні місцезнаходження в урочищі Скакалка, два поселення доби бронзи, поселення доби енеоліту. У відслоненнях гори знайдені вироби з кременю раннього палеоліту (150-35 тис. р. тому).

На сьогодні збереглися на Пивисі залишки фундаменту старої церкви на горі, який можна побачити навіть з узбережжя моря. На старому Єврейському кладовищі, саме так називають градижчани це урочище, збереглися надгробні пам'ятники з написами. Щоправда, багато з яких уже забрало море.

Після зведення в кінці 1960-х рр. Кременчуцького водосховища Пивиха поступово руйнується. Щорік вода поглинає близько 7 метрів гори. Сьогодні вже розмито понад 600 метрів Пивихи. Люди знаходять залишки древнього монастиря, які вимиваються дніпровськими хвилями. В останній час проводяться окремі заходи зі збереження гори [3].

Питання збереження даної пам'ятки є як ніколи актуальним. Це спричинено як природно-географічними, так й історико-культурними чинниками. Відомим фактом є процес розмивання схилів гори водами Кременчуцького водосховища, що може в найближчому майбутньому знищити цінні для дослідження археологічні пласти. Звичайно, зупинити природний процес неможливо, але сучасний розвиток науково-технічних засобів дає змогу мінімізувати вплив води на прибережну частину гори.

Окремий блок проблемних питань становлять питання популяризації пам'ятки. На сьогоднішній день територія гори Пивиха відома лише місцевим жителям та шанувальникам зеленого туризму. Варто зазначити, що історію чоловічого монастиря, який раніше тут знаходився знають в основному старожили чи місцеві краєзнавці. Незважаючи на те, що біля підніжжя гори щорічно відпочивають сотні туристів, інтерес до гори Пивиха не має культурно-історичного характеру. Однією з причин такого стану є, насамперед, відсутність елементарного – презентації самої пам'ятки. Раніше при в'їзді на Пивиху з боку Градиська стояв знак «Ландшафтний заказник гора Пивиха», але зараз, на жаль, його немає. Відсутня також і будь-яка історична довідка, яка б засвідчувала факт існування монастиря та важливих археологічних об'єктів. За допомогою сучасних засобів можливим є відновлення, уявне макетування того чи

іншого археологічного об'єкту, а на території гори, яка має чималу територію, це взагалі не становить особливих труднощів.

Місцерозташування гори Пивиха є досить зручним. Дорога до гори Пивиха проходить по центральній київській трасі, а саме транспортне сполучення дає змогу легко і швидко дістатися до зазначеної цілі. Але, на жаль, обабіч дороги немає жодного вказівного знаку чи дошки, які і сповіщали про розташування заповідної території, а це є ще однією проблемою в популяризації пам'ятки. За висновками фахівців у географічному розрізі гора Пивиха представлена краще, ніж в історичному контексті. Це є прикрим розчаруванням для місцевих краєзнавців, жителів району та небайдужих до історичних цінностей.

У 2008 році гора номінувалася від Полтавщини на всеукраїнському конкурсі «7 чудес України». У список офіційних чудес вона не потрапила, однак її естетична привабливість, історична значущість на наш погляд, не є перебільшеною. Тому популяризація даного об'єкта є важливим завданням вивчення історії «малої Батьківщини».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Географічна енциклопедія України: у 3 т. / О.М.Маринич – К.: «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989.
2. Пазинич В.Г. Геоморфологічний літопис Великого Дніпра / В.Г.Пазинич. – К.: Аспект-Полігра, 2007. – 377с.
3. На Полтавщині здійснюються заходи щодо недопущення руйнування ландшафтного заказника місцевого значення «Гора Пивиха» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/>
4. Волошин П. Гора Пивиха – гора із гір [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://gradizk.at.ua/index/gora_pivikha_gora_iz_gir/0-18
5. В пошуках «Єврейського кладбища» или история Пивихи [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://blyuz.rybalka.com/blog/view/10750/>

* * *

УДК 94 «1945–1949»: 930.25

Д. Веденсєв

ТРАГІЧНА ЗАГИБЕЛЬ ЕПИСКОПА ТЕОДОРА РОМЖИ У КОНТЕКСТІ ЛІКВІДАЦІЇ УНІІ В ЗАКАРПАТТІ: НЕВІДОМІ ДОКУМЕНТИ РАДЯНСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ

У статті на основі уперше виявлених автором в архівах спецслужб документів висвітлюються обставини замаху та смерті діяча Української греко-католицької церкви у Закарпатті єпископа Теодора Ромжи. Досліджуються